

AZENTUARI BURUZKO BARNE JARDUNALDIAK

Azkoitia, 1982-VI-11, 12

Gotzon Aurrekoetxea

Joan den Ekainaren 11 eta 12an, Azkoitian, "Azentuari buruzko Barne Jardunaldiak" eratu ditu Euskaltzaindiak. Jardunaldiok Gasteizen Azaroan egindako batzarraren ondorio dira. Bertara Euskaltzain, eta Euskaltzaindiaren Lagunak, institutuetoako euskarazko katedradunak eta beste zenbait izan ziren konbidatuak. Denetara 20ren bat lagun bildu ginen Insausti Jauregian.

Jardunaldioi hasiera Azkoitiko alkate jaunak, R. Sudupek, eta J. I. Uriak "Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País" elkarteko Gipuzkoako lehendakariak eman zieten, goizeko 10 t'erdietan. Ongi etorriak eta probetxurako bilerak izan zitezela ager araziz. Ondoren J. I. Uriak usadioaran haria ez galtzeko "ardo pixkat eta ogi pixkat" eskaini zigun bilerak hasi baino lehen.

Erantzunez Villasante jaunak, Euskaltzaindiaren izenean, eskerrak eman zizkien Azkoitiko alkate eta J. I. Uriari eman ziguten harreragatik. Ondoren Villasante jauna gaira pasatu zen, jardunoi hasiera emateko. Jardunaldi hauen aurkezpena lau puntutan egin zuen:

1. "Nondik sortu zen jardun hauetako asmoa?" izan zen lehen puntua. Duela bi urte inguru sortu zen eztabaida Euskaltzaindian "Bilbo Zaharreko" Euskaltegiko irakasleek egindako eskariaren ondoren, eta Azaroan Gasteizko bilera eta Martxokoaren ondorio dira jardunaldiok.
2. Jardunok ez direla prezeski deus erabakitzeko.
3. Ez dela hau kongreso bat, maila apalagoko zerbait baizik.
4. Irakaskuntza eta komunikabideei buruz abiatuak egin nahi dutela.

* * *

11 etan "Lukas Zufiaurre, urdiaindar zenaren zintetan hartutako ipuin kontaketa eta elkarriketak entzutea eta, jarraian, eztabaida orokorra" izan genuen.

Zintok, J. M. Satrustegi jaunak aurkeztu zituen. Berak azaldu zuenez 1965. urtean hartuak ziren.

Zintak entzun ondoren elkarriketarako unea zabaldu zen. Hasiera hasieran agertu zen problema azentu ezberdinak daudela ("normala eta enfatiko" K. Rotaxeren hitzetan) izan zen. Eta beharbada ipuinetako azentua eta hizkuntza normalean gertatzen direnak ezberdinak izan daitezkeela (J. M. Satrustegi).

Bestalde “azentua eta doinua” (Villasanteren hitzetan) eta azentua eta entonazioa (“Doinua eta entonazioa ez dira bardinak” K. Rotaetxe) bereiztu behar zirela ere esan zen.

Beraz, lehen urratsa eta gaiari egiten zitzaion lehen hurbilketa.

* * *

Ondoren K. Rotaetxe anderea “Azentua eta entonazioa. Oinarri teorikoak eta euskarari aplikazioak” gaiari buruz aritu zen. Funtsean eta laburki hau esan zuen: Soinuek 3 parametro dituzte. Perzepzioaren aldetik hauek dira: iraupena, intentsitate edo indarra eta doinua.

Bestalde, azentua ardats paradigmaticoan ematen da. “Kontrastez” ematen da. Eta azentua hitzari dagokion fenomeno da. Entonazioa, ordea, perpausari dagokiona.

Euskaraz, basea bakarrik hartuz, esan daiteke azentua 2. edo 1. silaban ematen dela; atzizkiak sartzen direnean alda daiteke zertxobait, ezpada ere.

Azentu hori markatzeko ’ marka jartzen du. Beronek silaba horren eta ondorengoentz azenturik eza adierazi nahi du.

Hitzaldiaren ondoren elkarrizketa zabaldu zen. P. Altunak -(r)en atzizkia azentuduna dela euskalki gehienetan esan zuen, eta bestalde badaudela bikoteak: segurúe / segurúe (seguro de vida). MoMurraught-ek Mendebaldean azentua fijoia dela eta Azurmendi ea merezi ote duen ortografian azenturik ipintzea, azentua fijoia bada, galdetu zuen. P. Altuna, Areste ere, gutxienez euskaldun berrientzat, singular/plurala bereizteko azentuaren aldeko zela adierazi zuen.

Arratsaldeko 6,30 ak aldera, K. Mitxelena Jaunak “Zenbait euskalkitako azentuaren funtsezko oinarria” gaiaz hitzegin zuen.

Euskal Herriaren zati handi batean azentuaren modu antzekoa dela nagusi esan zuen. Eta euskalkiak bi zatitan banatzen direla: Alde batetik B., G., eta NG. eta bestetik Erronk., Z. eta Hegoaldeko NG. Azken hauek gaztelanierazko eta gaskoiaren azentutik hurbil daudelarik.

B., G., eta NG finkatuz maiz entzun da singularra eta plurala ez direla berdina azentuatzen. Gutxi dira singularra eta plurala bereizten ez dituzten hitzak.

Izenei buruzkoa amaitu ondoren, adjetiboez eta hitz konposaketaz aritu zen.

K. Mitxelena jaunaren hitzaldiaren ondoren, elkarrizketa zabaldu zen. Honetan P. Altuna eta Mitxelenaren artean azentua nola “markatu” behar zen eztabaida hasi zen: Ala ’ (Mitxelenaren joera) ala ’ (P. Altunarena).

Eztabaida honen ondoren beste hau ere agertu zen, hots, non joan behar duen azentuak.

* * *

Larunbatean, goizean, 9’30 ak inguruan, J. Basterretxea jaunak “Gernikako hizkeraren arabera, euskal entonazioari buruz ikerketak” gaiaz mintzatu zen.

Izen entonazioan singularra eta plurala bereiztu behar dira.

1. Singularrean honelako entonazioa dugu:

Ondoren izen propioen zerrenda egiten du eta azentuaren legeak ateratzen ditu:

1. Legea: ez dagoela 3 silaba baino gehiagoko izen geografikorik azentua 1. silaban duenik. Hiru silabadunak eraman lezakete lehenean azentua: Elántxobe Eskória-za...

2. Legea: ez dago izen geografikorik azentua 2. silaba baino atzerako eraman lezakeenik.

Ondoren izen arruntak ikertzen ditu: ez dago 3 silaba baino gehiagokorik azentua lehengoan duenik. Hirukoak bai: bárkua, bástua... Hau jenerala da Bizkaian eta Gipuzkeran. Euskaraz ez dago hitzik lehen azentua 2. silaba baino beranduago duenik. Beraz irakásle eta horrelakoak gaizki daude (irákasle...). Orduan, hitzak bitarikoak dira: prototonoak (1. silaban dute azentua) eta ditoptonoak (2. silaban).

2. Pluralean beste entonazio bat dute. Izen arruntek bereiztu egiten dute singularra eta plurala. Pluralean.

Aditzean pluraleko entonazioa agertzen da.

* * *

Eta ondoren elkarrizketa: P. Altunak Azpeitia eta Azkoitian oso ezberdin egiten dira. Zuk esan duzuna Azkoitian ematen da, baina Azpeitian ez. Eta Juanito San Martinek ere berdintsu gertatzen dela Elgoibar eta Eibarren, esaten du: Mánuel, Iñáki... (Elgoibarren) eta Manuel, Iñáki... Eibarren.

Altunak berriz Azpeitian azentua 3. silaban duten hitz asko dituztela dio: Estremáduna, Kardabéraz... Eta A. Irigoienek Arratian ere berdín ematen dela, gainerazten du.

Eztabaida bigarren silaban eta 3. silaban azentuatzen diren hitz eta tokiez zentatzen da, bertan A. Irigoien, K. Rotaetxe, E. Knör, P. Altuna, I. Laspiur, J. M. Satrustegi, Villasante, Lizundia, A. Ondarra eta J. Basterretxea berak parte hartuz.

* * *

11 ak aldera, atsedenditxo bat ematen da 11'45 inguruan berriz hasteko.

Ordu honetarako "Teri Ibarrola, aulestiar anderearen ipuin kontaketa entzutea, bai diskaz eta bai, agian, zuzenean" iragarrita zegoen, baina lehen partea bakarrik izan genuen entzuteko aukera, gaixorik baitzegoen.

Ipuinak entzun ondoren, berriz elkarrizketarako unea. Eztabaida era askotakoa bihurtu zen. Lehenik, ipuin sistemak ez digula balio gure mailan, maila apalagoan gaudelako norbaitzuren eritzik, eta telebista eta irratiatarako beharrezko dugula euskal entonazioa, beste batzuren eritziz.

Gero, esaldi bat esateko melodia asko dagoela euskararen baitan eta zein zen jatorragoa galdetzeraino iritxi zen P. Altuna. Erantzunez, melodia horiek guztiak ondo eta onak zirela, baina ez erdal azentua, "soparaino" sartzen ari zaigun azentua, hartu zuen.

Azkenik, modelo edo eredu baten bila joan behar zela eta Euskaltzaindiak eredu bat proposatu beharko lukeela eta irakaskuntzan ahozko hizkuntzari garrantzi handiago eman behar zaiola ere, hitzegin zen.

Ondoren, Eusko Jaurlaritzari zuzentzea onartu zen, irakaskuntzan ahozko hizkuntzari garrantzi handiagoa eman diezaiola, eskatuz.

Arratsaldean, 4etan G. Lertxundi jaunaren txostena "hitzak nola kantuan josi nota azkarrei, gaurko napar-lapurtar euskara azeno gabean" irakurri zuen Arana Martija jaunak.

Lehenbizi, Arana Martijak G. Lertxundiren bizitza eta lanak azaldu zizkigun eta txostena irakurri ondoren, elkarrizketa orduan, Lertxundi aurrean izan gabe ez zegoela elkarrizketa egokia egiteko aukerarik eta, goizean amaitu gabe utzitako Euskal Jaurlaritzari zuzendu behar zitzaion gutun edo adierazpenaren zirriborroa, onartzera pasatu zen.

Azkenik, 6 etarako programaturik zegoen J. I. Goikoetxea "Gaztelu" jaunaren lana ez zen izan, gaixorik baitzegoen; (beraren lana, "Azentua neurtitzetan" zen).